

TÜRKİYE’DE CUMHURİYET DÖNEMİ İLE BİRLİKTE SÜT ENDÜSTRİSİNİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME (1923-1963)

Mehmed Gökhan Polatoğlu ¹

ÖZ

Türkiye’de temel besin maddelerinden süt ve mamullerinin üretimi, Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar aile işletmeciliği şeklinde ve geleneksel yöntemlerle yapılmaktaydı. Süt ve mamullerinin modern yöntem ve ileri teknik ile hijyenik koşullarda üretilmesi için ülkede endüstriyel bir teşkilatlanmaya gerek duyulmaktaydı. Bu kapsamda öncelikle Atatürk Orman Çiftliği bünyesinde 1927 yılında bir pastörize süt fabrikası faaliyete geçti. İşletme, süt endüstrisinin ülke genelinde yayılması ve gelişimi adına örnek bir işleve sahip oldu. Nitekim, ülkenin farklı yerlerinde yeni fabrikalar açıldı. Bunlar arasında 1930’lu yıllarda kurulan ve dönemi itibarıyla Türkiye’de süt endüstrisinin ilk büyük işletmeleri özelliğini taşıyan Kars ve Bursa Süt Tozu Fabrikaları da yer almaktaydı. Ancak sınırlı sayıda ve dar bir bölgeyi kapsayan bu yatırımlar, süt endüstrisinin gelişimine yeteri kadar katkıda bulunamadı. Durağan bir dönem yaşayan sektör 1950’li yıllarda ağırlıklı olarak gerçekleşen özel sektör yatırımları ile kısmi bir ivme kazansa da etkisi bölgesel oldu. Tüm bu nedenler dikkate alınarak, planlı bir teşkilatlanma ile süt endüstrisinin tek merkezden koordine edilmesi ve ülke genelinde yaygınlaştırılması için 1963’te Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu açıldı. Böylece ülkenin stratejik yerlerinde fabrikalar kuruldu. Süt ve mamullerinin üretim ve tüketim miktarı ile ekonomik girdisinde artışlar meydana geldi. Bu makale ile Türkiye’de süt endüstrisinin kurulma nedenleri, atılan adımlar, faaliyete geçen yatırımlar ve elde edilen sonuçlar ele alınarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Süt, Süt Tozu, Süt Endüstrisi, Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu.

Jel Kodu: N20, O14, Q18

¹ Dr., gokhanpolatoglu@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3310-408X>

Atıf (Citation): Polatoğlu, M.G. (2021). Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi İle Birlikte Süt Endüstrisinin Kuruluşu ve Gelişimi Üzerine Bir İnceleme (1923-1963). *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*(20), 115-131.

Araştırma Makalesi / Research Paper

Geliş Tarihi / Received: 06.11.2020
Revizyon Tarihi / Revised: 04.12.2020
Kabul Tarihi / Accepted: 06.01.2021

AN ANALYSIS OF THE ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF DAIRY INDUSTRY IN TURKISH REPUBLICAN PERIOD (1923-1963)

ABSTRACT

Dairy products which were among the basic nutrients in Turkey was carried out as family businesses and in traditional ways in Ottoman State and the first years of Turkish Republic. The Republic felt the need to establish an industry to produce milk and dairy products in a modern method, advanced techniques and hygienic conditions. For this purpose, a pasteurized dairy plant was put into service in 1927 within Atatürk Forest Farm. The enterprise had an exemplary function for the nationwide dissemination and development of dairy plants. In time, new plants were established in various parts of the country. Kars and Bursa Dried Milk Plants, established in 1930, were among them as the greatest plants in dairy production in Turkey. However, these investments which were limited in number and which covered a narrow piece of land could not contribute enough to the development of dairy industry. Although the sector, experiencing a static period, gained a partial momentum through mainly private sector enterprise in 1950s, its effect became regional. Taking all these reasons into consideration, Turkey Dairy Industry Association was established in 1963 in order to coordinate dairy industry through a planned organization and to disseminate it all over the country. In this way, factories were founded in strategic places in the country. Increases were realized in the production and consumption amounts of milk and dairy products as well as the increase in economic input. This study is intended to focus on the reasons for establishing dairy industry, the steps made for this purpose, investments that were started up and for evaluating the obtained results.

Keywords: Turkey, milk, dried milk, dairy industry, Turkey Dairy Industry Association

Jel Code: N20, O14, Q18

1. GİRİŞ

Süt endüstrisi, insan besini olarak kullanılacak sütün yüksek kalitede elde edilmesi, aynı kaliteyi kaybetmeyecek koşullarda muhafaza edilmesi, özel teknolojik yöntem ve işlemlerle çeşitli ve daha değerli besin maddelerine getirilerek hijyenik koşullarda pazarlanması işlemlerini kapsamaktadır (Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümünde Türkiye'de Süt Sanayii, 1981: 15).

Süt endüstrisi ile ham süt işlenerek dayanıklı mamuller üretilmektedir. İmal edilen ürünleri arasında; pastörize ve sterilize süt, peynir, tereyağı, yoğurt, süt tozu ve dondurma yer almaktadır. Süt sanayisine ait tesisler ise belirli bir üretim kapasitesine sahip, teknik ve teknolojik özellikleri ile fabrika niteliği taşıyan kuruluşlar ile kapasite bakımından küçük, belli bir mamulü işlemeye yönelik ve basit ekipmanlarla çalışan imalathanelerdir (Beş Yıllık Kalkınma Planı Süt ve Mamulleri Özel İhtisas Komisyonu Üretim Alt Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı, 1982: 1-12).

Süt endüstrisinin temelleri Avrupa'da XIX. yüzyılın ilk yarısında süt mamullerine talebin artmasına bağlı olarak süt hayvanı yetiştiriciliği ve sütçülüğe ağırlık verilmesi ile

atılmıştır. Bu doğrultuda 1838'de İngiltere'de, 1840'da Finlandiya'da, 1886'da İsviçre'de, 1888'de Fransa'da ve Norveç'te sütçülük okulları açıldı. Uluslararası standartlarda ve iyi kalitede süt ürünleri imal etmek için 1872'de İtalya'da ve İsviçre'de, 1887'de Almanya'da, 1890'da İngiltere'de ve 1892'de Çekoslovakya'da araştırma enstitüleri açıldı. İmal edilen; peynir, tereyağı, krema, süt tozu ve koyulaştırılmış süt, uluslararası piyasada satışa sunulmaya başladı (Yaygın, 1974: 3).

Türkiye'de ise sütçülük, Cumhuriyet Dönemi'ne kadar aile işletmeciliği ve mandıracılık şeklinde yapılmıştı. Sanayi tarzı uygulama, süt üretiminin fazla olduğu Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında yayla mandıracılığı olarak ele alınmaktaydı (Kurt, 1988: 211). Ülkede hayvancılık potansiyeli yüksek olmasına karşın %95'i düşük verimli yerli ırklardan oluşmaktaydı. Bakım, besleme, ıslah, hastalıklarla mücadele ve üretilen sütün değer fiyatla satılabilmesi gibi konulara karşı gereken çözüm bulunamadığı için yıllık verim düşüktü. Süt, dağınık ve küçük birimlerde üretici veya herhangi bir kuruluş tarafından planlama ve kontrol yapılmaksızın üretilmekteydi. Bu nedenle üretim; doğal şartlara, meralara ve mevsimsel dalgalanmalara bağlı kalmaktaydı (Beş Yıllık Kalkınma Planı Süt ve Mamulleri Özel İhtisas Komisyonu Üretim Alt Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı, 1982: 3). Aynı zamanda üretilen sütün büyük bir kısmı kırsalda tüketilmekte ve şehir halkının ihtiyacını karşılayacak miktarda süt temin edilememekteydi (Turgay, 1938: 23).

Türkiye'de hayvancılığın ekonomik getirisinin artırılması bakımından süt üretiminin artırılması gerekmektedir. Ancak şehirlere temiz sütü devamlı temin etmek sorun teşkil etmekteydi. Bu bakımdan teknik elemana sahip ve fenni şartlara haiz anonim şirketlere veya pastörize süt üretecek fabrikaların kurulması gerekmektedir (Önen, 1944: 16).

Cumhuriyet Dönemi'ne kadar süt endüstrisi üzerine herhangi bir ciddi girişimde bulunulmamıştır. İlk tesisleşme hareketi bizzat Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Atatürk'ün talebiyle Gazi Orman Çiftliği'nde² gerçekleştirilecektir. Kendileri henüz Gazi Orman Çiftliği kurulmadan önce Çiftliğin inşa edileceği arazide bulunan bir ağılın Philip Holzman firması tarafından yenilenip süt ve yoğurt üretimi için kullanılması için talimat vermiştir (Sert, 2017: 235). Çiftlik bünyesinde 1927 yılında bir pastörize süt fabrikası açılacaktır (Kurt, 1988: 211-212). Fabrika, dönemi itibariyle Türkiye'nin en büyük ve en modern süt tesisi konumunda olup günde 15-20.000 litre sütü pastörize edebilecek ve ihtiyaca bağlı olarak üretimi arttırabilecek bir tesisat ile donatılmıştı (Üzümeri, 1953: 61).

² Gazi Orman Çiftliği 1950'de yayımlanan 5659 Sayılı Kanun ile Atatürk Orman Çiftliği adı ile faaliyetlerine devam etmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1 Nisan 1950: 18234).

Gazi Orman Çiftliği Süt Şişeleme Tesisi
(Üzümeri, 1953)

Gazi Orman Çiftliği'nde Yoğurt Üretimi
(Türkiye'de Süt Sanayi, 1981)

Süt üzerine tesisleşme faaliyetlerinde bulunurken, aynı zamanda yasal düzenlemelerde yapılmaktaydı. Bu maksatla sütün içerik ve vasfının belirlenmesi, üretim, muhafaza ve satışının sıhhi şartlarda yapılması için 1935'te bir talimatname yayımlandı (T.C. Resmî Gazete, S. 3066, 29 Temmuz 1935: 5525). 30 Eylül 1938 tarihli tamim ile sütün pastörizasyon ve satış şartları düzenlenmiştir (T.C. Resmî Gazete, S. 4025, 30 Eylül 1938: 10675) 18 Temmuz 1941 tarihli talimatname ile ise insan sağlığını olumsuz yönde etkileyecek tadı, kokusu ve rengi değişmiş süt ve mamullerinin satışı yasaklanarak hayvanlardan insanlara bulaşan hastalıklar önlenecekti. Sütlere herhangi bir kimyasalın, buz veya kar gibi maddelerin konulması yasaklanacaktı. Sütün naklini ve muhafazasını sağlayan kutuların üzerine tanıtıcı bir etiket yapıştırılması mecburi tutulacaktı (T.C. Resmî Gazete, S. 4863, 18 Temmuz 1941: 1369) Tüm bu yasal düzenlemeler ile modern imkân ve koşullarda süt ve mamullerinin belirli bir standardizasyon ile imali amaçlanmıştır. Böylece sosyal devlet anlayışı ile halk sağlığını tehdit eden üretim koşul ve tedarikinin önüne geçilmek istenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı³ sürecinde süt üretimi ve miktarı oldukça azalmıştır. Bununla birlikte nüfus miktarı artmış, sanayileşme hareketlerine bağlı olarak köylerdeki üretici nüfus kitlesi kentlere göç ederek tüketici durumuna gelmiş, sanayileşme sonucu kimyevî maddelerin etkilerine maruz kalan çalışanlara toplu iş sözleşmeleriyle süt verme zorunluluğu getirilmiş, okul beslenme programları ile süt içmeye kısmen alışmış genç kuşak ortaya çıkmış ve önemli bir gıda maddesi olması nedeniyle diyet programlarında yerini almıştır. Tüm bu etmenler içme sütünün önemini daha da arttırmıştır (Beş Yıllık Kalkınma Planı Süt ve Mamulleri Özel İhtisas Komisyonu Üretim Alt Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı, 1982: 12).

Hükümet tarafından İkinci Dünya Savaşı yıllarında süt endüstrisine olan yatırıma devam edildi. Bu doğrultuda 28 Mayıs 1945'te Devlet Ziraat İşletme Kurumu Kars Süt Fabrikası açıldı (Kars Yaylası, 1946: 5). Türkiye'de modern anlamda ilk süt fabrikası UNICEF bütçesi ile

³ İkinci Dünya Savaşı 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırması ile başlamış ve 1945'te sona ermiştir (Sander, 1989: 90).

Atatürk Orman Çiftliği'nde 27 Eylül 1957'de faaliyete geçti (Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümünde Türkiye'de Süt Sanayii, 1981: 17). Fabrikada; pastörize süt, dondurma, tereyağı ve süt tozu tesisleri yer almaktaydı (Kurt, 1988: 212). Ankara'da 1960'lı yıllara doğru birkaç süt mamulü ve tozu fabrikası kuruldu. 1963'te Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nun açılmasıyla süt ve süt mamulleri endüstrisinde hızlı bir sanayileşme sürecine girilecekti (Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi, 1974: 1278).

2. TÜRKİYE'DE SÜT ENDÜSTRİSİNİN KURULUŞ SÜRECİ (1923-1945)

Cumhuriyet Dönemi ile birlikte ekonomi alanında ele alınan sektörler arasında süt ve mamulleri sanayisi de bulunmaktaydı. Süt endüstrisi üzerine 1929'da hazırlanan "TBMM Teşkilât-ı Esasiye Encümeni İktisadî Vaziyet" adlı rapordaki değerlendirmelere göre Türkiye'de süt üretimi ihtiyacı karşılamaktaydı. Ancak süte farklı maddelerin karıştırılarak özelliğinin kaybolması, sütün işleneceği yeterli imalathanenin, muhafaza edileceği ve naklinin yapılacağı lojistik imkânların bulunmaması süttten yeteri kadar yararlanılamamasına, süt hayvancılığına rağbetin azalmasına ve süt ürünlerinin ithaline neden olmaktaydı (Seçkin, 1981: 170-171).

Türkiye'de süt endüstrisinin geliştirilmesi için devlet ileri gelenleri tarafından da farklı görüş ve yöntemler öne sürülmüştür. Bunlar arasında Kâzım Karabekir Paşa'nın "süthane" projesi de bulunmaktaydı. Buna göre; halkın sağlığı ve refahı için kıymetli bir gıda olan sütün üretiminin artırılması, sütün hijyenik koşullarda üretilmesi, taze olarak muhafazası ve farklı mamullerin elde edilmesi için süthanelerin kurulması gerekmektedir (Karabekir, 2001: 114).

Mustafa Kemal Atatürk'e göre ise ekonominin temelini tarım oluşturmaktaydı ve ziraatta kalkınma önemle üzerinde durdukları konular arasında yer almaktaydı (TBMM Zabıt Ceridesi, 1-XI-1937: 4). Tarımsal kalkınma ile ekonomik bağımsızlık arasında güçlü bir bağ olduğuna inanan Atatürk, Ankara'da bataklık ve sazlık bir arazide 1925'te Gazi Orman Çiftliği'nin kurulmasına öncülük ederek örnek bir ziraî faaliyet alanı oluşturmuştur (Sözen & Arlı, 1981: 67-68). Kendileri, ülke kaynaklarının doğru ve verimli bir şekilde kullanılarak dışa bağımlılığın en aza indirilmesini ilke edinmiştir. Ziraî sahada da örnek işletmelerin kurularak fenni usul ve yöntemlerle üretim yapılmasını ve bunun ülke genelinde tatbik edilmesini istemiştir. Gazi Orman Çiftliği bunun en bariz örneği olacaktır.

Gazi Orman Çiftliği'nde üretim fiilen 5 Mayıs 1925'te başladı (Atatürk Çiftlikleri, 1939: 27-74). Toplam sekiz fabrika ile faaliyete geçen Çiftlik'te bir süt fabrikası da bulunmaktaydı (Turan, 2004: 536). Burada; süt, peynir, tereyağı ve yoğurt üretilmekteydi (Atatürk Çiftlikleri, 1939: 27-74).

Atatürk Orman Çiftliği'nde imal edilen süt ve mamullerini gösteren broşürlerden birer kesit (Üzümeri, 1953)

Sütçülüğün bilimsel çerçevede ele alınıp modern yöntemlerle işlenerek tüketime sunulması amacıyla 1933'te Yüksek Ziraat Enstitüsü Süt İşletmesi açıldı. Ayrıca ziraat okullarında süthaneler ve şeker fabrikaları çiftliklerinde süt işletmeleri kuruldu (Azgün, 1974: 8).

Süt endüstrisinin hammaddesi olan sütün üretim miktarına dair istatistik veriler 1929'dan itibaren tutulmaya başlamıştır.

Tablo 1'de de görüldüğü üzere toplam üretimde 1929-1932 döneminde artış yaşanırken 1932-1935 sürecinde düşüş gözlenmektedir. Süt endüstrisindeki atılımlar, tarım ve hayvancılıktaki gelişmelerle birlikte 1936-1938 yılları arasında üretimde yeniden bir artış yaşanmıştır.

Tablo 1. Türkiye’de 1929-1938 yılları arasında süt üretim miktarı (ton)

Yıllar	İnek Sütü	Manda Sütü	Koyun Sütü	Keçi Sütü	Toplam
1929	705.699	257.531	367.422	512.403	1.843.055
1930	709.885	263.445	378.364	504.632	1.856.326
1931	728.081	256.682	430.968	536.753	1.952.848
1932	783.410	292.442	442.010	471.710	1.990.072
1933	768.595	284.454	400.581	423.194	1.877.324
1934	774.088	227.831	397.247	414.690	1.863.856
1935	797.002	280.595	461.817	438.637	1.978.051
1936	913.784	316.495	555.281	537.964	2.353.478
1937	984.999	335.578	617.027	585.710	2.523.413
1938	1.220.029	351.469	677.853	594.117	2.843.468

Kaynak: Yney, 1974: 6.

Sütün işlenerek dayanıklı mamul elde edilmesinde, süt tozu⁴ önemli bir yer teşkil etmekteydi. Tarihsel geçmişi XIII. yy’a kadar uzanmaktaydı. Sanayileşmeye bağlı olarak Fransa’da 1810 yılında basit bir sıcak hava yöntemiyle süt tozu elde edilmiştir. 1855’te İngiltere’de ve 1883’te ABD’de ticarî maksatla imalatı yapılmıştır (Adam, 1961: 5). Türkiye’ye ise süt tozu ilk olarak dış yardımlar neticesinde gelmiştir. Bunlar arasında; UNICEF, AET, CARE ve WFP gibi kuruluşlar bulunmaktaydı. Süt tozu; Millî Eğitim, Sağlık, Sosyal Yardım, Köy İşleri, Sanayi ve Teknoloji, İmar ve İşkân Bakanlıkları tarafından ülke geneline dağıtılmıştır (Saldamlı, 1979: 42).

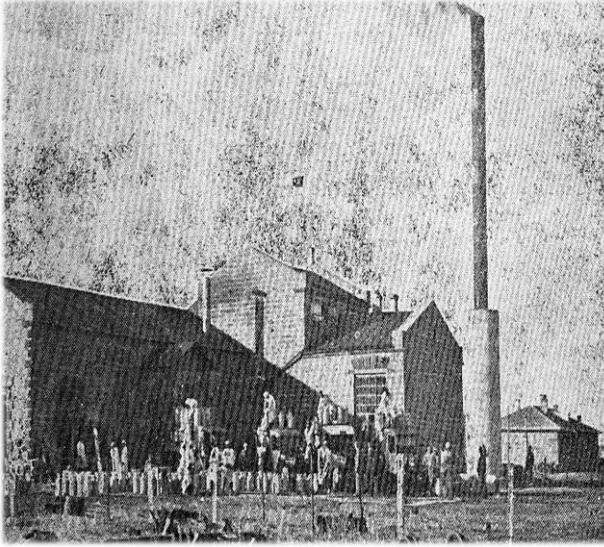
Süt tozunun yurt içinde imali için 1930’lu yılların ilk yarısından itibaren fizibilite çalışmalarına başlandı. Fabrikanın kurulacağı yer belirlenirken; temiz, bol ve ucuz sütün elde edilebilmesi, bilgili ve tecrübeli ustaların bulunması, yeterli sermayeye sahip olunması, tesisi işletecek enerji kaynaklarının kolaylıkla temin edilebilmesi ve tüketim pazarına yakınlık göz önünde bulundurulmaktadır (Adam, 1961: 6-7). Bu bağlamda Türkiye’de süt tozu fabrikalarının kurulacağı yer olarak Bursa’nın ve Kars’ın seçilmesinde; hammaddenin kolaylıkla temin edilebilmesi, buraların tarihsel olarak süt mamullerinin üretim merkezleri arasında bulunması ve süt imalatında bilgi birikiminin yüksek seviyede olması, fabrikayı işletecek enerjinin temin edileceği su kaynaklarının varlığı, Bursa’nın batı ve Kars’ın doğu pazarına yakınlığı dikkate alınmıştır.

Süt sanayisinde süt tozunun üretim gerçekleştirilmesi amacıyla Kars’a bağlı Cilavuz’un Susuz Köyü’nde tesis edilecek süt tozu ve konserve fabrikasının kurulması ve işletilmesi için Alman Uzman Adolf Wusowski’nin bu bölgeye girmesi İktisat Vekâleti’nin 26 Ağustos 1933 tarih ve 9815 Sayılı Tezkeresine binaen İcra Vekilleri Heyeti tarafından 4 Eylül

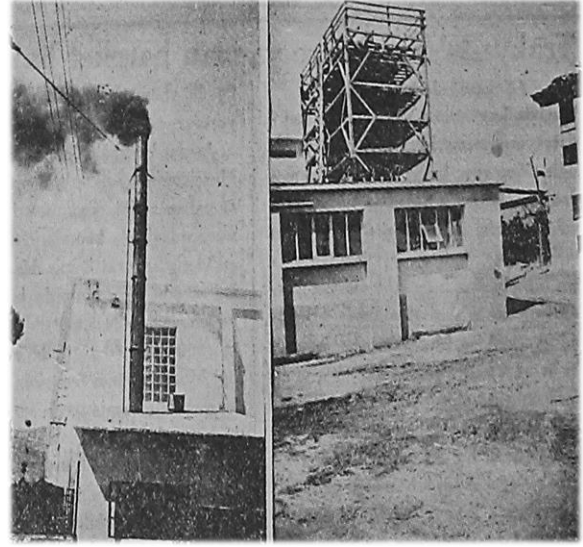
⁴ Süt tozu, süte nazaran dayanıklı bir gıda maddesi olarak birçok ürünün içeriğinde katkı maddesi olarak kullanılabilir (Adam, 1961: 29). Genelde; reconstitute, recombine, tond ve filed olarak dörde ayrılmaktadır. Bunlardan reconstitute yağsız ve yağlı süt tozu ile suyun, recombine yağsız süt tozu, tereyağı ve suyun, tond manda sütü, yağsız süttozu ve suyun, filled yağsız süttozu, bitkisel yağ ve suyun karışımından oluşmaktadır (Saldamlı, 1979: 42).

1933'te kabul edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer Kodu: 39.61.14.)

Türkiye'de ilk süt tozu fabrikası 1932'de Kars'ta faaliyete geçmiştir (Saldamlı, 1979: 41). Fabrika, vals ve pülverize tesisatı ile iki türlü çalışarak yılda 1.000.000 kg süt işleyerek 90.000 ton süt tozu üretim kapasitesine sahipti (Kars Yaylası, 1946: 5). Ayrıca gravyer, çökelek, tulum, kaşar ve beyaz peynir ile tereyağı, krema, kazein ve laktoz da imal edilmekteydi (Kırzıoğlu, 1953: 14)

Kars Süt Tozu Fabrikası
(Kars Yaylası, 1946)

Bursa Süt Tozu Fabrikası
(Cumhuriyet Gazetesi, 16 Temmuz 1934)

Bursa Süt Tozu ve Buz Fabrikası ise İktisat Vekili Celâl Bayar tarafından 16 Temmuz 1934'te işletmeye açıldı (Türk Sanayi ve Ticaret Gazetesi, 19 Temmuz 1934: 2). Fabrika, "Bursa Süt Tozu ve Buz Fabrikası Kolektif Şirketi" adı ile Şakir, Abdurrahman ve Selim Süter kardeşler ile enişterleri Faik Barışıcı tarafından kuruldu. Fabrika Müdürü Selim Süter idi. Kendisi süt endüstrisini Türkiye'de kurma çalışmaları kapsamında; Almanya, Fransa, İtalya, İsviçre, Macaristan ve Çekoslovakya'daki süt fabrikalarında incelemelerde bulunmuştu (İktisadî Yürüyüş Mecmuası, 1 Nisan 1944: 20-64).

Fabrikada 8 saatte 40.000 kg süt işlenebilmekteydi. Pastörize yağ, süt tozu, soğuk tutkal, Avrupa tipi peynir ve buz imal edilmekteydi. Başlıca hammaddesi olan süt; Karacabey, Kemalpaşa, Bandırma, İnegöl ve Yenişehir'den temin edilmekteydi. Buralardan toplanan süt, fabrikanın kendi vasıtalarıyla tesise getirilmekteydi. Sütler, numune laboratuvarlarında tahlil edildikten sonra teslim alınmaktaydı. Kantarlarla tartıldıktan sonra buharla yıkanmakta ve sterilize edilerek depolanmaktaydı. Ardından özel pamuklardan geçirilerek yabancı maddelerden ve mikroplardan arındırılmakta, son aşamada ise pastörize edilmekteydi. İşlenir hale gelen hammaddeden; kalite ve tat bakımından Hollanda peynirleriyle eş değerde değerlendirilen Avrupa tarzı peynirler, "Bursa yağı" adı ile satılan paket tereyağı, 360 gramlık kutular ile piyasaya sürülen şekerli süt, ambalajlı süt tozu, süt yağının alınması sonrası ortaya çıkan kazeinin kimyasal işlemlerden geçirilmesi ile elde edilen ve vapur, vagon, uçak ve diğer taşıtların doğrama işlerinde kullanılan mukavemeti yüksek beyaz ve soğuk tutkal, Bursa'nın ihtiyacını karşılayacak miktarda buz imal edilmekteydi. Fabrikanın yaklaşık 100.000 teneke

beyaz peynir ve 1.000.000 kg kaşar peyniri alacak soğuk hava depoları, büyüklük bakımından Bursa, Balıkesir, Eskişehir ve diğer çevre illerinde imal edilen peynirleri muhafaza edebilecek kapasitedir (İktisadî Yürüyüş Mecmuası, 1 Nisan 1944: 20-64).

Türkiye, Kars ve Bursa’da tesis edilen süt tozu fabrikaları ile bu mamulü ihraç edebilecek seviyeye ulaşacaktır. Bu maksatla süt ve yumurta tozu ile şekerli ve şekersiz olarak sınıflandırılmış mamullerin ihraç edilecek ürünler arasına girmesi Maliye Vekâleti’nin 26 Ocak 1937 tarih ve 54244/1282 Sayılı Tezkeresi ile yapılan teklif üzerine İcra Vekilleri Heyeti tarafından 1 Şubat 1937’de onaylanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer Kodu: 71.9.1.) Süt endüstrisinde 1927-1937 döneminde gerçekleştirilen yatırımlarla ülkenin ihracatçı konuma gelmesi doğru planlama ve uygulamanın bir sonucu idi.

Tüm bu olumlu gelişmelere karşın ülkede sütçülük faaliyetleri genel itibariyle 1950’lere kadar tüketim için üretim sistemine dayanan aile içi üretim şeklinde devam etmiştir. Sektörün gelişmesini, süt ve mamul tüketiminin artırılmasını gerçekleştirecek devamlı bir organizasyon kurulamamıştır (Gelegen, 2017: 55). Süt endüstrisi, İkinci Dünya Savaşı’nın etkisiyle de durağan bir döneme girmiştir. 1945’te ise neredeyse 1929’daki seviyeye kadar gerilemiştir (Yöney, 1974: 5).

Tablo 2. Türkiye’de 1939-1945 yılları arasında süt üretim miktarı (ton)

Yıllar	İnek Sütü	Manda Sütü	Koyun Sütü	Keçi Sütü	Toplam
1939	1.250.026	368.204	725.628	599.401	2.943.259
1940	1.250.026	380.537	713.090	615.143	2.869.727
1941	1.160.502	377.377	713.833	627.667	2.900.470
1942	1.181.593	352.810	656.261	608.660	2.774.312
1943	1.126.581	333.251	608.253	580.528	2.584.845
1944	1.062.813	336.710	647.087	625.796	2.856.228
1945	1.246.635	234.660	400.575	375.707	1.846.200

Kaynak: Yöney, 1974: 6.

Tablo 2’den de anlaşılacağı üzere en fazla süt inek ve koyundan elde edilmekte olup toplam üretimde en yüksek miktar savaşın ilk yılında gerçekleşmiştir. İlerleyen süreçte inişli çıkışlı bir seyir takip eden üretim miktarında son dönemde en düşük seviye görülmüştür.

3. TÜRKİYE’DE SÜT ENDÜSTRİSİNİN GELİŞİM DÖNEMİ (1950-1963)

Türkiye’de süt endüstrisi 1950’li yıllardan itibaren gelişme göstermeye başladı. Bu dönemde bilhassa özel sektör yatırımların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bu kapsamda 1950-1953 yılları arasında Müteşebbis Recep Vardarlı tarafından İstanbul/Küçükçamlıca’da TİKVEŞLİ Çiftliği adıyla şişeli pastörize süt fabrikası, Gümölcine’li Tütün Tüccarı Mehmet Sabit Tutnar’ın girişimleriyle İstanbul’da 1953’te Beşiktaş Süt Fabrikası, Şevket Süreyya Aydemir ve Enver İren’in ortaklığı ile Ankara’da 1954 yılında Kayaş Pastörize Süt Fabrikası faaliyete geçmiştir (Atatürk’ün Doğumununun 100. Yıldönümünde Türkiye’de Süt Sanayii, 1981: 17).

İstanbul'da 1956 yılında Santral Süt ve Gıda Maddeleri Sanayii T.A.Ş. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer Kodu: 142.26.8.) Merkezi İstanbul'da olmak üzere 1956'da Süt Hayvanları ve Süt Sanayii A.Ş. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer Kodu: 143.38.12.) ve İzmir'de 1956 yılında Hayvancılık, Sütçülük, Çocuk Mamaları Endüstrisi A.Ş. kuruldu (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer Kodu: 143.52.14.)

Ayrıca UNICEF'in destekleriyle 1957'de Atatürk Orman Çiftliği'nde bir süt fabrikası tesis edildi. Ancak bu türlü işletmeler ve şirketler bölgesel çapta bir etkide bulundu ve Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu teşkil edilinceye kadar endüstriyel bir teşkilatlanma oluşturulamadı (Azgün, 1974: 8).

Türkiye'de sütçülüğün ve süt endüstrisinin geliştirilmesi için atılan ilk adım 16 Ekim 1959'da Tarım Bakanlığı bünyesinde Sütçülük ve Süt Sanayii Şubesi Müdürlüğü'nün kurulması ile atıldı. Böylece ülke genelinde açılacak yirmi üç şubede yıllık planlar çerçevesinde çalışmalar yürütüldü (Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümünde Türkiye'de Süt Sanayii, 1981: 18).

Ayrıca özel sektör yatırımlarının ülkede süt endüstrisinin gelişimini tam olarak sağlayamaması nedeniyle kamu destekli, merkezi bir kurumsal yapının oluşturularak ülke genelinde planlı bir yapılanmanın oluşturulması amaçlandı. Bu maksatla Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nun kuruluş çalışmalarına başlanacaktır.

Türkiye'de 1963 yılı dikkate alındığında yetmiş milyon baş hayvana karşın yıllık süt üretimi ortalama 4-5.000.000 ton idi. Verim düşüklüğünün yanı sıra elde edilen süttten yeterince yararlanılamamaktaydı. Ekonomik değerinin altında pazarlanmakta ve sıhhi olmayan şartlarda tüketilmekteydi. Çiftçiden alınan sütler bilinçsiz üreticiler tarafından uluslararası normların dışında işlenmekteydi. Bu durum kalite düşüklüğüne ve ekonomik kayba neden olmaktaydı. Bunun önüne geçmek için devletin önderliğinde bir süt endüstrisinin kurulması için çalışma başlatıldı. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın⁵ süt mamulleri sanayi kısmında bu konu ele alındı. Alınacak tedbirler ile ülkenin çeşitli yerlerinde üretilen sütü toplayacak ve bunu işleyecek tesislerin kurulmasını, süt üretenlerin üretim ve satış kooperatifleri şeklinde birleştirilmesi, fabrikalardan uzak bölgelerde bu kooperatiflere süt mamullerinin imali için imkân sağlanması, devlet tarafından açılan kurum, tesis ve imalathaneler ile özel teşebbüs ve özellikle de kooperatifçilik teşvik edilerek buraların zamanla özel teşebbüse devredilmesi amaçlanmıştır (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 16/2, 1963: 163-164).

Türkiye'nin ziraî gelirin %20'sinden fazlasını teşkil eden süt ve mamulleri, devletin himaye ve önderliğinden mahrum kalmıştı. Ülke nüfusu her yıl %3 artış kaydetmesine karşın üretiminde artırılması gerekmektedir. Bu maksatla süt endüstrisinin kurulmasına ilişkin yasanın kanunlaşması durumunda tüm bu gereksinimler karşılanmış olacaktı (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 16/2, 1963: 164-165).

⁵ Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) millî tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararına gerektirdiği önceliklerle yöneltmek ve iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı gerçekleştirmek üzere hazırlanmıştır (Kalkınma Planı: Birinci Beş Yıl 1963-1967: 1).

30 Nisan 1963'te kabul edilen 227 Sayılı Kanun ile sermayenin tamamı devletçe karşılanmak suretiyle 75.000.000 lira sermayeli bir Kamu İktisadi Teşekkülü olan Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu teşkil edilmiştir. Kurumun başlıca görevleri arasında; üreticiden elde edilen sütü işlemek ve değerlendirmek, özel sektöre öncülük ederek yatırıma yönlendirmek, ülkenin stratejik yerlerinde işletmeler kurarak süt endüstrisinin gelişmesini sağlamak ve kooperatifleşmeye öncülük ederek tarım kooperatifleri ile ortak tesisler açmak yer almaktaydı (T.C. Resmî Gazete, 9 Mayıs 1963: 1-2).

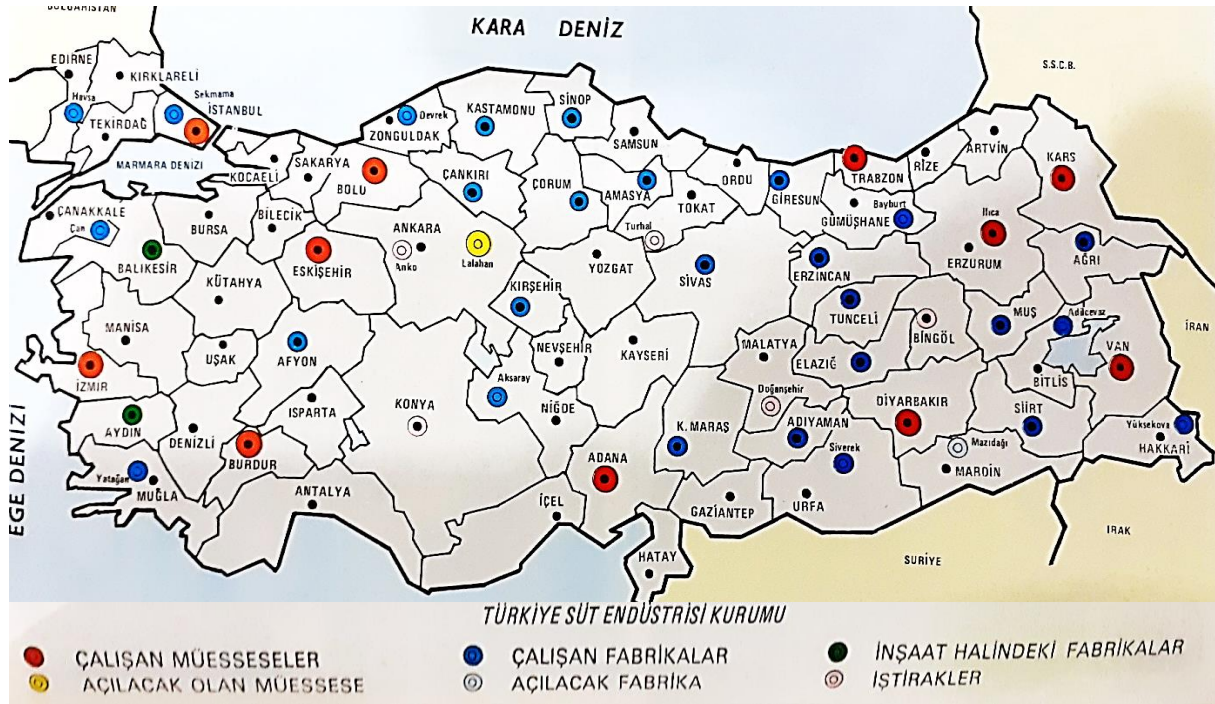
Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nun açılmasının ardından ülkede süt ve mamulleri sanayisi hızlı bir ivme kazanmıştır. Kurum bünyesinde; 28 Nisan 1968'de 19.500.000 TL sermaye ile Adana Süt ve Mamulleri Müessesesi, 29 Nisan 1968'de 21.000.000 TL sermaye ile İzmir Süt ve Mamulleri Müessesesi, 14 Ekim 1968'de 36.000.000 TL sermaye ile İstanbul Süt ve Mamulleri Müessesesi ve 15 Aralık 1968'de 30.500.000 TL sermaye ile Kars Süt ve Mamulleri Müessesesi işletmeye açıldı (Türk Ansiklopedisi, XXX, 1981: 167). 1971'e gelindiğinde ise fabrika sayısı otuza kadar yükseldi. Özel teşebbüs yatırımlarının da teşvik edildiği bu süreçte iki bine yakın mandıra açıldı (Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi, 1974: 1278).

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu fabrikalarında üretilen mamullerden bir kısmı

TSEK'nin süt endüstrisini ülke geneline yayma hedefleri sonucu; 1973'te Kastamonu ve Edirne'de, 1974'te Burdur, Çankırı ve Muş'ta, 1976'da Trabzon, Ağrı, Diyarbakır, Van, Erzincan, Urfa/Siverek, Sivas, Niğde/Aksaray ve Afyon'da, 1977'de Eskişehir, Erzurum, Muğla/Yatağan, Çorum, Kırşehir, Kahramanmaraş, Bitlis/Adilcevaz, Hakkari/Yüksekova, Elazığ ve Gümüşhane/Bayburt'ta, 1978'de Adıyaman ve Giresun'da, 1979'da Tunceli'de, 1981'de Amasya, Çanakkale/Çan ve Sinop'ta, 1982'de Zonguldak/Devrek'te fabrikalar işletmeye açılmıştır. Kurum'un iştirakleri arasında ise; Konya ve Civarı Süt Sanayii A.Ş., Turhal Süt Sanayii A.Ş., Bingöl Yem-Süt ve Besicilik A.Ş., ANKO Süt Sanayii, Kıbrıs Türk Sanayii İşletmeleri Holding LTD. ŞTİ. ve Doğanşehir Süt ve Mamulleri A.Ş. yer almaktaydı (Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümünde Türkiye'de Süt Sanayii, 1981: 69-74).

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nun faaliyette bulunan, açılacak olan ve inşa halindeki işletmeleri gösteren harita (Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümünde Türkiye'de Süt Sanayii, 1981)

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu
İstanbul Süt ve Mamulleri Sanayii Müessesesi

Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nun
Ankara/Kızılay'daki satış mağazası

Tablo 3. Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nun 1969-1980 döneminde gerçekleştirdiği süt ve mamul üretim miktarları (ton)

Yıl	Pastörize Süt	Yoğurt	Tereyağı	Peynir	Süt Tozu
1969	5.652,8	2.357,8	94.4	341.7	-
1970	7.516,4	5.212,2	209.4	209.4	215
1971	9.794,2	6.926	154.1	93	201.6
1972	12.134,5	7.620	214.8	4.6	252.2
1973	12.243,5	5.721,9	120.2	1.3	108.7
1974	12.121.6	5.201,5	170.6	42.4	132.4
1975	11.758,3	5.674,2	336.9	74.8	357.8
1976	12.038,8	6.607,4	531.8	1.417,3	706.5
1977	11.602,9	7.050	564.7	3.767,2	716.6
1978	12.625,5	7.378,2	446.4	3.991,8	387.5
1979	17.149,1	8.610,9	480.5	3.985,9	254.1
1980	16.342,5	8.479,3	524.5	4.659,4	244.9

Kaynak: Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümünde Türkiye'de Süt Sanayii, 1981: 73.

Türkiye'de sütçülüğün geliştirilmesi kapsamında İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) ile entegre süt ve yem projelerinin ülke genelinde yaygınlaştırılması amaçlandı. Böylece verimli süt hayvancılığının teşviki sağlandı. Süt zincirinde; imalat, alım, depolama, nakliye ve pazarlama aşamaları organize edildi. T.C. Ziraat Bankası ve Dünya Bankası'nın katkılarıyla Entansif Süt Hayvancılığı Projesi hazırlandı. Bununla yüksek verimli süt sığırı damızlıklarının çiftçilerin kurdukları işletmelere dağıtılması planlandı. 1972-1976 yılları arasında elli yedi ilde 10.609 damızlık büyükbaş hayvan dağıtımı ile yerli ırkların ıslahına başlandı. Süt üretimi 1940'da 2.809.000 ton iken 1980'e gelindiğinde 6.685.000 tona ulaşmıştır (Dura, 1987: 81-83). Türkiye'de 1979 yılı itibariyle tarım ve hayvancılık sektöründe süt üretimi 260.400.000.000 lira ile %12.9'luk ve GSMH'de %2.3'lük bir paya sahip olacaktır (Tanülkü, 1984: 163).

4. SONUÇ

Avrupa'da sütün modern yöntemlerle işlenmesi ve farklı mamullerin üretilmesi amacıyla gerçekleştirilen çalışmalar sonucu XIX. yy'dan itibaren endüstriyel sisteme geçilecekti. Türkiye'de ise süt ve mamullerinin geleneksel yöntemlerle elde edilmesi, süt verimi düşük ırkların mevcudiyeti, meraların yetersizliği, üretimin belirli mevsimlere bağlı kalması, belirli bir planlamanın ve uygun imalat koşullarının bulunmaması gibi nedenlerden dolayı üretim sınırlı ve ekonomik girdisi oldukça düşüktü. Cumhuriyet Dönemi'ne kadar ülkede modern yöntemlerle süt işletmeciliği yapacak herhangi bir tesis de mevcut değildi.

Yüksek miktarda süt elde edilmesi, verim kaybının ve aşırı dalgalanmaların azaltılması, sütün modern yöntemlerle işlenerek farklı mamullerin üretilmesi, süt ve mamullerinin ülkenin her yerine ulaştırılması, pazar payının ve ekonomik girdisinin artırılması için fabrikalaşma gerekliydi. Ziraat faaliyetleri çerçevesinde gerçekleştirilen girişimler sonucu 1920'lerin ortalarından itibaren süt işletmeciliğinde endüstrileşmeye yönelik çalışmalara başlanacaktı. Bu

kapsamda Gazi Orman iftliği'nde 1927'de bir pastörize süt fabrikası açıldı. Pilot bir tesis özelliğini taşıyan fabrikada öncelikle yöre halkına modern yöntemlerle hayvancılık faaliyetleri ve mamul madde elde edilmesi üzerine uygulamalı eğitim verildi. Bunun neticesinde zamanla süt veriminde ve mamul madde kalitesinde artış sağlandı. Bilinçli üretici ve bilinçli tüketici zihniyeti kısmen de olsa yerleşti.

Süt endüstrisinde tesisleşme üzerine yapılan çalışmalar neticesinde 1930'lu yıllarda Türkiye'de alanında bir ilk niteliği taşıyan Kars ve Bursa Süt Tozu Fabrikaları işletmeye açıldı. Böylece dayanıklı olmayan ham süt işlenerek kullanım ömrü uzatılmış ve ürünler hijyenik koşullarda halka ulaştırılmış oldu. İkinci Dünya Savaşı sürecinde ise her sahada yaşanan sıkıntılar hayvancılığı ve buna bağlı olarak süt üretimini de olumsuz yönde etkiledi. Süt endüstrisinde 1950'lerden itibaren ağırlıklı olarak özel sektör yatırımları ile yeniden bir yükseliş seyri gözlemlendi. Ancak etkisi bölgesel olmaktan öteye gidemedi.

Süt endüstrisinin ileri seviyelere ulaştırılması amacıyla ülkenin belirli yerlerinde tesisleşmeye gitmek, sütçülüğü teşvik edici faaliyetlerde bulunmak, teknik ve idarî personel yetiştirmek, kooperatifleşmeyi yaygınlaştırmak ve özel sektör yatırımlarına öncülük etmek amacıyla 1963 yılında Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu açıldı. Böylece ülkenin farklı yerlerinde birçok fabrika tesis edildi. Süt mamullerinin modern yöntem ve koşullarda üretimi sağlandı. Yıllık üretim ve tüketim paylarında artış sağlandı. Sütün meta değerinde ve pazar payında artış kaydedildi ve yurt genelinde süt sektörünün gelişimine katkıda bulunuldu.

KAYNAKLAR

- Adam, Cemil Rauf. (1961). *Süt Tozu*. İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası.
- Atatürk iftlikleri. (1939). Ankara: Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu.
- Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümünde Türkiye'de Süt Sanayii. (1981). Ankara: Türkiye Süt Enstitüsü Kurumu.
- Azgün, Yaşar. (1974). "Sütçülüğün Ekonomimizdeki Yeri ve Süt Sanayimiz". *Türkiye 1. Sütçülüğ Kongresi*. ss. 3-14.
- Beş Yıllık Kalkınma Planı Süt ve Mamulleri Özel İhtisas Komisyonu Üretim Alt Komisyonu Raporu. (1982). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Temmuz 1934.
- Dura, Cihan. (1987). *Tarımın Türk Ekonomisinin Gelişmesine Katkısı: Bugün ve Yarın*. İstanbul: Enka Vakfı Yayınları.
- Gelegen, Gökhan. (2017). "Planlı Dönemde Kırsal Kalkınma Bağlamında Bir Girişim: Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (1963-1995)". *Marmara İktisat Dergisi*, 1/1, ss. 37-59.
- Kalkınma Planı: Birinci Beş Yıl 1963-1967*. (1963). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Karabekir, Kâzım. (2001). *Sanayi Projeleri*. (Haz.: Orhan Hülâgü). İstanbul: Emre Yayınları.
- Kars Yaylası*. (1946). İstanbul: Teknik Kitaplar Yayınevi.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin. (1953). *Kars Tarihi*, I, İstanbul: Işıl Matbaası.
- Kurt, Ahmet. (1988). "Türkiye'de Süt Sanayiinin Durumu ve Geliştirme Politikaları". *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19 (1-4), ss. 211-220.

- Millet Meclisi Tutanak Dergisi*. 16/2. 1963.
- Önen, Seyfi. (1944). "Memleketin En Büyük Dertlerinden Biri: Süt Davası". *İktisadî Yürüyüş*, 5 (111), ss. 16-18.
- Saldamlı, İlbilge. (1979). "Süt Tozundan Yararlanılarak Hazırlanan İçme Sütleri". *Gıda*, 4 (1), ss. 41-44.
- Sander, Oral. (1989). *Siyasi Tarih: Birinci Dünya Savaşının Sonundan 1980'e Kadar*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Seçkin, Refet. (1981). "Atatürk ve Gıda Sanayii". *Atatürk ve Tarım*, ss. 161-172.
- Sert, Selin Çavdar. (2017). "Bir Fikir Mirası Olarak Atatürk Orman Çiftliği'nin Somut ve Somut Olmayan Değerleri". *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 2, ss. 225-256.
- Sözen, N., & Arlı, M. (1981). "Atatürk, Ulusal Ekonomi ve Tarım". *Atatürk ve Tarım*, ss. 53-77.
- Tanülkü, Bülent. (1984). "Süt Sanayiinde Sektörel Sorunlar". *Türkiye 4. Gıda Kongresi*, ss. 163-169.
- Turan, Şerafettin. (2004). *Mustafa Kemal Atatürk: Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- TBMM Zabıt Ceridesi*. 1-XI-1937.
- Türk Ansiklopedisi*. (1981). XXX, Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- Türk Sanayi ve Ticaret Gazetesi*. 19 Temmuz 1934.
- Türkiye 1923-1973 Ansiklopedisi*. (1974). İstanbul: Kaynak Kitaplar.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlık Cumhuriyet Arşivi*. Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer Kodu: 39.61.14.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlık Cumhuriyet Arşivi*. Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer Kodu: 71.9.1.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlık Cumhuriyet Arşivi*. Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer Kodu: 142.26.8.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlık Cumhuriyet Arşivi*. Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer Kodu: 143.52.14.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlık Cumhuriyet Arşivi*. Fon Kodu: 030.18.01.02. Yer Kodu: 143.38.12.
- T.C. Resmî Gazete*. S. 3066. 29 Temmuz 1935.
- T.C. Resmî Gazete*, S. 4025, 30 Eylül 1938.
- T.C. Resmî Gazete*, S. 4863, 18 Temmuz 1941.
- T.C. Resmî Gazete*. S. 11398. 9 Mayıs 1963.
- Turgay, Nizamettin. (1938). *Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi*. Ankara: Ziraat Vekaleti.
- Türkiye 4. Gıda Kongresi*. (1984). Ankara: Gıda Teknolojisi Derneği.
- Üzümeri, E. (1953). *Atatürk Orman Çiftliği*. Ankara: Atatürk Orman Çiftliği Yayınları.
- Yaygın, Hasan. (1974). "Türkiye Sütçülüğünde Araştırma ve Yayım". *Türkiye 1. Sütçülük Kongresi*. ss. 3-13.
- Yöney, Zühtü. (1974). "Cumhuriyetimizin İkinci 50 Yılına Giderken Türkiye Sütçülüğünün Genel Görünümü". *Türkiye 1. Sütçülük Kongresi*. ss. 3-14.

EKLER

EK 1- Süt tozunun ihracatına ilişkin 1 Şubat 1937 tarihli Kararname

T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ Karar sayıs. 5954

Kararname

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARSIVI

Memleketimizde ticareti, organize bir halde bulunmayan süt tozu, yumurta tozu ve gıkerli gıkerşiz tekeşif edilmiş süt gıkelindeki maddelerin sürümünü cemin için bunların ecnebi şirketlerin faiz ve dividanlarına kargılığa olarak ve ecnebi şirketlerin hususî mukaveleleri icabı madden ihraçlarına müssade edilmiş mallar arasına sokularak ihracına izin verilmesi; İktisad Vekillığının isteğine atfen Maliye Vekillığının 26/I/1937 tarih ve 54244/1282 sayılı tezkeresiyle yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 1/2/1937 de onanmıştır.

1/2/1937

REİSİCUMHUR
K. Atatürk

Ba. V. Ad. V. M. M. V. Da. V.
Ha. V. V. Ma. V. Mi. V. Na. V.
İk. V. S. İ. M. V. C. İ. V. Z. V.

230 18 01 21 31

EK 2- Atatürk Orman Çiftliği'nde UNICEF'in destekleriyle bir Pastörize Süt Fabrikası'nın inşasına dair 30 Mart 1953 tarihli Kararname

T. C. BAŞVEKÂLET MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ Kararlar Müdürlüğü Karar sayıs. 763

KARARNAME

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARSIVI

Atatürk Orman Çiftliğinde kurulacak pastörize süt tesisati mevzuunda Birleşmiş Milletler Çocuklara Acil Yardım Fonu (Unicef) idaresile iliglik esaslar dahilinde yapılacak mukavale için Tarım Vekâletine imza selâhiyeti verilmesi, mezkûr Vekâletin 30/Mart/1953 tarihli ve 709 sayılı yazısı üzerine İcra Vekilleri Heyetince 30/3/1953 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR
C. 207

Başvekil Devlet Vekili Adalet Vekili Millî Savunma Vekili
İçişler Vekili Dışişler Vekili Maliye Vekili Millî Eğitim Vekili
Bayındırlık Vekili Eko. ve Ticaret Vekili Sa. ve So. Y. Vekili G. ve Tabiat Vekili
Tarım Vekili Ulaştırma Vekili Çalışma Vekili İstisnalar Vekili

132 135 12

EK 3- Süt ve mamullerinin üretim koşulları ve satış şartları hakkında 27 Mart 1956 tarihli Kararname

T. C. HAKSVERKALET KANUNLAR VE KARARLAR Tetkik Dairesi
Karar Sayısı 4
7020

KARARNAME

ESKİ : A

"Süt ve Mamullerinin istihsal ve satışına mahsus mahal ve levazım ile süt veren hayvanların yaşadıkları ve sağladıkları yerlerin sıhhi şartlarının tesbitine dair ilişik talimatname"nin meriyete konulması; Sıhhat ve İhtimaf Muavenet Vekâletinin 7/1/1956 tarihli ve 152 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince 27/3/1956 tarihinde kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR
L. S. S.

Devlet Vekili vs. Millî M. V. V. Devlet Vekili vs. Millî M. V. V. Devlet Vekili vs. Millî M. V. V. Devlet Vekili

Adliye Vekili Millî Müdafaa Vekili Dahiliye Vekili Hariciye Vekili Maliye Vekili

Maarif Vekili Nafia Vekili İkt. ve Ticaret Vekili Şih. ve İc. Mus. Vekili Güm. ve İnş. Vekili

Ziraat Vekili Münakalat Vekili Kalkınma Vekili İstatistikler Vekili

Dosya No: 74-28
169

130 38 01 * 2 142 29 15

EK 4- İzmir'de süt ve mamulleri üzerine bir şirketin kurulmasına ilişkin 19 Haziran 1956 tarihli Kararname

T. C. HAKSVERKALET KANUNLAR VE KARARLAR Tetkik Dairesi
Karar Sayısı 4
7184

KARARNAME

ESKİ : A

Hayvancılık ve sütçülük işleriyle istigal ve çocuk mamulleriyle pastörize süt imâl etmek maksadıyla merkezi İzmir'de olmak üzere elli yıl müddet ve (500.000-beşyüzbin) Türk lirası sermaye ile kurulmasına başlanan "Hayvancılık, Sütçülük, Çocuk Mamaları Endüstrisi Anonim Şirketi"nin İktisat ve Ticaret Vekâletinin 6/6/1956 tarihli ve 4/9893 sayılı yazısıyla gönderilen ilişik esas mukavele- nemesi ve sermayesinin dörtte birinin yatırıldığını gösteren banka mektubu İcra Vekilleri Heyetince 19/6/1956 tarihinde tetkik edilerek, mezkûr şirketin kurulmasına izin verilmesi; 865 sayılı kanunun 280 inci maddesine göre kararlaştırılmıştır.

REİSİCUMHUR
L. S. S.

Devlet Vekili vs. Millî M. V. V. Devlet Vekili vs. Millî M. V. V. Devlet Vekili vs. Millî M. V. V. Devlet Vekili

Adliye Vekili Millî Müdafaa Vekili Dahiliye Vekili Hariciye Vekili Maliye Vekili

Maarif Vekili Nafia Vekili İkt. ve Ticaret Vekili Şih. ve İc. Mus. Vekili Güm. ve İnş. Vekili

Ziraat Vekili Münakalat Vekili Kalkınma Vekili İstatistikler Vekili

Dosya No: 9-217
1131

630 18 01 * 2 143 52 14